

TÜRKİYE’DE KADIN YOKSULLUĞUNUN ÇÖZÜMÜNDE MİKRO KREDİ UYGULAMALARI: EKONOMİK ETKİLERİN ÖLÇÜLMESİ

Dr. Nejla Sancak Baktır

(sancakn@erciyes.edu.tr)

Prof. Dr. Ekrem Erdem

Erciyes Üniversitesi, İİBF (ekremerdem@erciyes.edu.tr)

Özet

2000’li yıllarda küresel ekonomide yaşanan gelişmelere ve refah artışına rağmen yoksulluk dünya gündemini meşgul eden en önemli sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk sınırının altında yaşayan pek çok insanın bulunması, yoksulluk sorunun çözümüne olan ilgiyi her geçen gün artırmaktadır. Kadınlar yoksulluktan erkeklere göre daha fazla etkilenmektedir. Aile yapısının değişmesi, boşanmaların artması, evlilik dışı çocuk sahibi olma oranının artması ve çocukların kadınlar tarafından bakılması gibi nedenler kadın yoksulluğuna yol açmaktadır. Bu bağlamda, dünyada kadın yoksulluğu ile mücadele için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bunlardan birisi de mikro kredi uygulaması ile yoksul kadınlara geçimlerini sağlamak amacıyla başlayacakları ekonomik faaliyette başlangıç sermayesi vermek suretiyle gelirlerini artırmak ve işsizlik oranlarını azaltmaktır. Mikro kredi modeli dünya genelinde 40 yıla yakın bir süredir uygulanmaktadır. Türkiye’de ise, 2000’li yılların başında uygulanmaya başlamıştır. Bu çalışmada, Türkiye’de mikro kredi uygulamalarının kadın yoksulluğu üzerinde meydana getirdiği ekonomik etkiler incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu, Mikro Kredi, Ekonomik Etkiler.

**Micro-Credit Application About Solution of Women Poverty in Turkey:
Measureent of Economic Impact**

Absract

Poverty continues to be one of the most important issues which occupy the agenda of the world despite developments in the global economy and the rise in prosperity in the 2000s. Availability of so many people who live below the poverty line in developed and developing countries increases the interest in interest in the solution of poverty problem every day. Women are more affected than men by poverty. Some of the reasons for women's poverty are the change of family structure, increase in divorce, having a child out of wedlock and women look after children. In this context, several methods have been developed for women struggling with poverty around the world. One of them is to increase poor women's income and reduce their unemployment rate through giving them some initial capital for their initiatives to help them provide minimum maintenance. Micro-credit model has been practiced in the world for 40 years but just started to be implemented in Turkey in the early 2000s. This study examines the economic impact of poverty on women caused by micro-credit application in Turkey.

Key Words: Poverty, Women's Poverty, Micro-credit, Economic Impacts.

GİRİŞ

Yoksulluk; zamana, mekâna, kültüre, cinsiyete, eğitime ve daha birçok unsura bağlı olan çok boyutlu bir kavramdır ve bu unsurlara bağlı olarak yoksulluğun çeşitli tanımları yapılabilmektedir. Genel olarak yoksulluk, insanların temel gereksinimlerini karşılayamama durumu olarak tanımlanmaktadır.

Günümüzde yoksulluk olgusu daha çok işsizlik, ayrımcılık, sosyal dışlanma gibi olgularla bağlantılı olarak incelenmeye başlanmıştır. Bu olgular daha çok kadınları etkilemekte ve kadın yoksulluğuna sebep olmaktadır. Nitekim yapılan çalışmalar da göstermiştir ki, kadınlar yoksulluktan erkeklere göre daha fazla etkilenmektedirler.

Kadın yoksulluğu ile mücadele için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bu konuda kullanılan yöntemlerden en meşhur olanı, 1970’li yıllarda ilk kez Muhammed Yunus tarafından Bangladeş’te uygulanan mikro kredi projesidir. *Mikro kredi projesi* günümüzde dünyanın birçok ülkesinde uygulanmakta olan dev bir finansman modeline dönüşmüştür. Mikro kredi uygulamaları dünyada 1980’li yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlamış; Türkiye’de ise, 2000’li yılların başında kullanılmaya başlamıştır. Türkiye Grameen Mikro Finans Programı (TGMP), Türkiye İsrافی Önlleme Vakfı (TİSVA) ve Grameen Bank işbirliği ile ilk defa Diyarbakır’da 2003 yılında başlatılmıştır. Mikro kredi uygulaması özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nde kırsal alanda yaşayan ve kırdan kente göçen kadınların umut kaynağı olmuştur. TGMP’nin amacı, özellikle kırsal kesimde ve şehirde yaşayan yoksul kadınlara kredi vererek, onların gelir getirici faaliyetlerde bulunmaları suretiyle hayat seviyelerini yükseltmektir.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye’de uygulanan mikro kredi projesinin genel olarak etkinliğinin ve kadın yoksulluğu üzerindeki ekonomik etkisinin ölçülmesidir. Çalışmada öncelikle kadın yoksulluğu ve onu belirleyen faktörler, ardından da dünyada ve Türkiye’de mikro kredi uygulamaları incelenmiştir. Son olarak da, Türkiye’de 2000’li yıllarda uygulanmaya başlanan mikro kredi uygulamalarının kadın yoksulluğu üzerindeki ekonomik etkileri geniş kapsamlı olarak yaptığımız saha çalışmalarıyla tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. Kadın Yoksulluğu ve Bunu Belirleyen Faktörler

Kadın yoksulluğu, yoksulluğun daha çok bir kadın sorunu olduğunu ifade eden ve 1970’lerde tartışılmaya başlanan bir kavramdır. Kadın yoksulluğu kavramı, 1995 yılında 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı’nda *yoksulluğun kadınlaşması* ifadesiyle ilk defa yer almıştır (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008: 5). Yoksulluğun kadınlaşması kavramı, ABD’de yalnız yaşayan kadınların ve tek ebeveynli ailelerin daha yoksul olduğuna ilişkin deneysel çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Aile yapısının değişmesi, boşanmaların artması, evlilik dışı çocuk sahibi olma oranının artması ve çocukların kadınlar tarafından bakılması gibi

nedenler yoksulluğun kadınlaşmasını açıklamak için kullanılmıştır (McLanahan ve E.L. Kelly, 1999: 129).

Kadınlar için yoksulluk, toplumsal hayata katılamama ve sosyal dışlanmayı da beraberinde getirmektedir. Toplumda yaşayan bazı sosyal kesimler, sağlık ve eğitim hizmetleri ile kültürel olanaklardan ve bilgi-iletişim teknolojilerinden yararlanmak açısından sosyal dışlanmayla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu kesimler aynı zamanda yoksulluğun etkilerini de daha çok hissetmektedir. Sosyal dışlanmaya maruz kalanlar; özellikle tarım sektörü ile geçici ve iş güvencesi olmayan işlerde çalışanlar, eğitimsizler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve özürülüdür (DPT, 2006: 91).

Muhammed Yunus, yoksul insanlara eşit fırsatlar tanınırsa ve bir umut verilirse, onların da insan onuruna yakışır bir yaşamı elde edeceklerine inandığını belirtmektedir. Bangladeş'te başlattığı mikro kredi hareketini de; "bu hareket, yoksul kişilerin potansiyellerini tam olarak kullanmalarına yardımcı olmayı ve insan sermayesini kullanmayı amaçlar. İnsanların düşlerini gerçekleştirmelerine, hayatlarına vakar, saygınlık ve anlam katabilmesine yardımcı olur " şeklinde tanımlamaktadır (Yunus, 2003: 335).

Kadın yoksulluğunu genel anlamda yoksulluktan ayırmamızı sağlayan bazı faktörler vardır. Bunlar; eğitim düzeyi, kadın istihdamı, sosyal dışlanma, hane içi eşitsizlikler, anne olma ve tek ebeveynli olma vb. şeklinde sıralanabilir. Kadınlar genel olarak iyi bir eğitim alamadıkları, yeterli düzeyde istihdam edilemedikleri, sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kaldıkları için yoksulluğu erkeklere oranla daha fazla yaşarlar. Ayrıca hane içi eşitsizlikler, anne olma ve hane reisinin anne olduğu durumlarda da kadınların yaşadığı yoksulluk derinleşmekte ve süreklilik kazanmaktadır.

Kadınların eğitim imkânından yeterince yararlanamamaları, yoksulluğun kadınlaşmasını arttırmakta ve kalıcılaşmasına yol açmaktadır. Kariyer yapmak için yeterli eğitimi alamayan kadınlar çoğunlukla nitelik gerektirmeyen, sosyal güvencesi olmayan, düşük ücretli işlerde ve enformel sektörlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. O nedenle, kırsal kesimde tarımsal faaliyetlerde daha çok kadınlar çalışmaktadır. Bir aile yoksullaştıkça kadınların çalışma saatleri artmaktadır (Buvinic, 1998: 4-5). Ayrıca, ailelerin gelir düzeyi düştükçe ve çocuk sayısı arttıkça kadınların ve çocukların boş vakit geçirme süreleri azalmakta, çalışma süreleri artmaktadır, ancak erkeklerinki aynı kalmaktadır. Eğitim düzeyi düşük ve çalışan kadınlar, bakabileceklerinden fazla çocukları olduğu takdirde ise, çocuklarının bakımını varsa büyük kızlarına devretmektedirler. Bu da bakımı üstlenen kız çocuğunun eğitimini ikinci plâna almasına yol açmakta; böylece kadın yoksulluğu nesilden nesile aktarılmış olmaktadır (Buvinic, 1998: 8).

Diğer yandan, *kadın istihdamı* genel olarak erkek istihdamının gerisinde kalmakta; aynı istihdam imkânlarına sahip olsalar dahi, genellikle kadınlar erkeklerden daha az gelir elde etmektedirler. Erkeklerle aynı eğitim seviyesinde olsalar bile, kadınlar dünyanın pek çok yerinde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle ilgili sorunlar

yaşamaktadırlar. Kadınlar dünyadaki toplam işgücünün üçte ikisini oluşturdukları, günlük çalışma süreleri bakımından erkeklerden %25 daha fazla çalıştıkları ve dünyadaki toplam gıdanın yarısını ürettikleri halde, dünya gelirinin yalnızca %10'una sahip olabilmektedirler. Kadınların aleyhine olan bu rakamlar kadın yoksulluğunun toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle de ilgili olduğunun bir göstergesidir (Ecevit, 2003: 85).

Kaldı ki, kadınlar yoksulluk ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine bağlı olarak, *sosyal dışlanma* riskiyle de karşı karşıyadırlar. Avrupa Birliği'ne üye devletlerin katıldığı Lizbon, Nice ve Stockholm Avrupa Konseyi toplantılarında; yoksulluk ve sosyal dışlanma riskine karşı istihdamın etkin bir yol olduğu, yoksulluk ile sosyal dışlanmanın önlenmesi ve ortadan kaldırılması için istihdamın desteklenmesi gerektiği kabul edilmiştir (Kapar, 2005: 52).

Sınıfsal bir yapının var olduğu ülkelerde, alt sınıfta yer alanlar ayrımcılığı daha çok yaşarlar. Alt sınıflarında da kadınların erkeklerden daha fazla yoksulluğu yaşadığı görülmektedir. Dünyanın her yerinde, gelişmiş ülkelerde dahi kadınlar ikinci planda kalmakta, eğitim, ekonomi, siyaset ve çalışma hayatında erkeklere oranla daha az katılım göstermektedirler. Bunda, kadınların karar alma süreçlerine katılmamaları ve politikaları doğrudan ya da dolaylı etkileyecek pozisyonlarda (örneğin, hukuk ve medya alanları gibi) çalışmamalarının etkisi büyüktür. Bu gibi durumların Afrika ülkeleri gibi az gelişmiş ülkelerde daha yaygın olduğu bilinmektedir (World Bank, 2005: 3-4).

Yoksulluğun küresel bir boyut kazandığı ve giderek kronik bir hastalığa dönüştüğü bu küresel çağda, meydana gelen küresel ekonomik ve mali krizlerden, şiddet, terör, iç çatışma ve savaş koşullarından da en çok etkilenenler yine kadın ve çocuklardır. Zira düşük ücretler, fuhuş, boşanma ve namus/töre cinayetleri gibi sorunlar böyle ortamlarda daha da artmaktadır (Yunus, 2003: 122). Yoksulluğun yoğun bir şekilde görüldüğü Afrika ve Asya kıtalarındaki ülkelerde bu durum açıkça görülmektedir.

Kadın yoksulluğunu daha ziyade *anne olma* sıfatıyla birlikte değerlendirmek gerekir. Çünkü anne olan bir kadın genellikle kendisini ihmal eder ve kendisinden çok çocuklarını düşünür. Bir anne çocuklarının ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarından daha üstün tutar ve öncelikle onların ihtiyaçlarını gidermeye çalışır. Sonuç olarak, çocuk bakımı konusundaki imkânsızlıklar ve finansal olarak çocuk bakımını karşılamamanın zorluğu, kadınların istihdam ve eğitime iştirakinde en önemli engeli oluşturur.

Kadınların yoksulluğu yaşamasının en önemli nedenlerinden biri de tek ebeveynli ailelerdir. *Tek ebeveynli aileler*, hane reisi kadın olduğunda yoksulluğu daha fazla yaşamaktadır. Çünkü kadın çalışmıyor ve sosyal güvencesi yoksa ve ailesine bakacak herhangi bir yakını da yoksa, yoksulluğu kronikleşmektedir. Yapılan araştırmalar, Avrupa devletlerinde bile yoksulluğun hane reisi erkek olan ailelere oranla kadın reisli ailelerde daha yüksek olduğunu göstermektedir (Moghadam, 2005: 11). Hane reisinin kadın olduğu hanehalkları, Üçüncü dünya ülkelerinde de (özellikle kentsel

alanlarda) yoksulluğun yoğun olduğu bir hanehalkı türüdür (Şenses, 2006: 139). Bunun yanı sıra, kadın yoksulluğunun artmasında, bilhassa Amerika ve Avrupa'da 60 yaş ve üstü kadınların oranının yüksek olması, kadınların daha uzun ömürlü olması, bekâr annelerin toplum tarafından kabul görmesi, kadınların ekonomik hayata daha fazla girmesi ve kendi evlerini kendilerinin oluşturması gibi etmenler de etkili olmaktadır (Moghadam, 2005: 10).

2. Dünyada Mikro Kredi Uygulamaları

Dünyada mikro finans yoluyla yoksullukla mücadele hareketi, ilk kez 1970'li yılların ortalarında Chitagong Üniversitesi iktisat profesörü Muhammed Yunus tarafından başlatılmıştır. Yoksulluğun çok yoğun olarak yaşandığı Bangladeş'te halkın karşı karşıya olduğu açlık ve bu durum karşısında yaşadığı çaresizlik, Yunus'u iktisat teorilerinin öngördüğü modellerin ötesinde farklı çözüm arayışlarına yöneltmiştir. Yunus o zamana kadar öğretilen iktisat teorilerinin yoksulluk sorununa çözüm getirmediğini görmüştür. Yunus tarafından o yıllarda ortaya atılan çözüm önerileri, günümüzde Grameen tipi finansman modelinin temelini teşkil etmektedir. İhtiyaç sahibi 42 kişiye verilen toplam 27 ABD Doları tutarındaki kredi ile başlatılan proje, günümüzde dünyanın birçok ülkesinde uygulanmakta olan dev bir finansman modeline dönüşmüştür (Yunus, 2003: 15-20).

Dünya uygulamalarına baktığımızda, mikro kredi modelinin gerek GÜ gerekse GOÜ'de 40 yıla yakın bir süredir genellikle başarıyla uygulandığı görülmektedir. Bu alanda yapılan birçok çalışma göstermiştir ki; mikro kredi yoksul hane halklarının gelirlerine ciddi katkıda bulunmakta, menkul ve gayrimenkuller edinmelerine yardımcı olmakta ve bu bireylerin zaman zaman meydana gelen olağanüstü menfi gelişmelerden (doğal afetler, iktisadi krizler vs.) daha az etkilenmelerine sebep olmaktadır.

Temelleri Bangladeş'te atılan bu uygulama daha sonra uluslararası camiada kabul görmüş ve gerçekleştirilen zirve ve toplantılarla resmîyet kazanmıştır. İlk yapılan mikro kredi zirvesi 2-4 Şubat 1997 tarihleri arasında 137 ülkeden yaklaşık 3000 katılımcıyla Washington'da gerçekleştirilmiştir (Microcredit Summit Campaign Report, 2006). Mikro kredi uygulamalarının dünya üzerindeki gelişimini sağlayan oluşumlardan birisi de CGAP'tır (En Yoksullara Yardım İçin Danışma Grubu). CGAP'ta tüm dünyada yoksullukla mücadeleye ilişkin ortak bir anlayış ve dilin oluşumu için Dünya Bankası ve UNDP ile işbirliği içerisinde hareket edilmektedir. Dünya Bankası, CGAP aracılığıyla bağış yapanlar ve uluslararası finansal kuruluşlarla işbirliği içerisine girerek finansal hizmetlerin aşırı yoksullara götürülebilmesi için Mikro Finans Kuruluşlarının kapasitelerini geliştirmektedir (World Bank, 2006).

Ayrıca, BM tarafından 2005 yılı *Dünya mikro kredi yılı* olarak ilan edilmiş ve 2015 yılına kadar yoksulluğun mikro kredi vasıtasıyla %50 oranında azaltılması hedeflenmiştir (www.un.org). 2006 yılında Kanada'nın Halifax Bölgesinde toplanan

mikro kredi zirvesinde ise, 2015 yılında erişilmesi istenen iki yeni hedef belirlenmiştir (Microcredit Summit Campaign Report, 2011: 3): Bunlardan birincisi, 1990-2015 yılları arasında 100 milyon ailenin günlük satın alma gücünü 1.25 doların üstüne çıkarmak; ikincisi ise, kendi işini kurmaya yönelik ve diğer finansal hizmetler için dünyadaki 175 milyon fakir aileye özellikle de kadınların bulunduğu fakir ailelere ulaşmak olarak belirtilmiştir.

2000 yılında gerçekleştirilen mikro kredi kuruluşları zirvesinde ise, mikro kredi kuruluşlarının sayısının 78 olduğu ve bu kuruluşların toplam müşterileri içinde yoksul müşterilerinin oranının %67 olduğu belirtilmiştir. Bugün ise mikro kredi kuruluşlarının sayısı 327'ye yükselmiştir ve bu kuruluşlar yoksul müşteri oranının %93'e çıktığını belirtmektedir. Bu kuruluşların rakamsal olarak 119.490.847 yoksul müşteriye hizmet sundukları belirtilmektedir (Microcredit Summit Campaign Report, 2011: 42). Görüldüğü üzere, mikro krediden yararlanan yoksul kişi sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Yine aynı rapora göre, 1999-2009 yılları arasında ulaşılan kadın müşteri sayısında yaklaşık %92 oranında bir artış sağlanmıştır. Bu artışı son on yıl içerisinde 94,4 milyon yoksul kadının almış olduğu mikro kredi miktarı göstermektedir (Microcredit Summit Campaign Report, 2011: 47).

Tablo 1'de 1997 yılından 2012 yılına sayısal olarak mikro finans kuruluşlarının (MFK'ların), müşteri ve yoksul müşteri sayılarının gelişimi görülmektedir. 2007 yılından 2012 yılına kadar hem MFK'ların sayısında hem de ulaşılan müşteri ve yoksul müşteri sayısında çok büyük artışlar olmuştur. Dünya genelindeki böyle bir artış, yoksulların mikro kredi uygulamalarından her geçen gün daha fazla yararlanmaya başladıklarını göstermektedir.

Tablo 1: 1997-2012 Yılları Arası MFK, Müşteri ve Yoksul Müşteri Sayısındaki Gelişmeler

Tarih	MFK Sayısı	Müşteri Sayısı	En Yoksul Müşteri Sayısı
12.31.1997	618	13.478.797	7.600.000
31.12.1998	925	20.938.899	12.221.918
31.12.1999	1.065	23.555.689	13.779.872
31.12.2000	1.567	30.681.107	19.327.451
31.12.2001	2.186	54.932.235	26.878.332
31.12.2002	2.572	67.606.080	41.594.778

31.12.2003	2.931	80.868.343	54.785.433
31.12.2004	3.164	92.270.289	66.614.871
31.12.2005	3.133	113.030.913	81.949.036
31.12.2006	3.316	133.030.913	92.922.574
31.12.2007	3.552	154.825.825	106.584.679
31.12.2009*	3.589	190.135.080	128.220.051
31.12.2010	3.562	205.314.502	137.547.441
31.12.2011	3.703	195.014.970	124.293.727
31.12.2012	3.718	203.509.307	115.584.445

Kaynak: <http://stateofthecampaign.org/2014/03/21/2014-report-institutions-reporting-for-the-first-time/>, 2014.

*2008 yılı için veriler mevcut değildir.

3. Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamaları ve Ekonomik Etkileri

Dünyanın her yerinde olduğu gibi, Türkiye’de de yoksulluktan en fazla etkilenen kesimlerin başında kadınlar gelmektedir. Medeni durumun getirdiği kısıtlamalar, bölgesel imkânsızlıklar, sosyal çevreyle olan ilişkilerin azlığı kadın istihdamını azaltmakta ve kadınları erkeklere nisbetle daha yoksul hale getirmektedir. Bu noktada yoksulluktan en fazla etkilenen kesim olarak kadınlara yönelik politikaların hayata geçirilmesi çok önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda, kadınların yoksullukla mücadelesi için çeşitli çözüm yolları üretilmiştir. Bunlardan birisi de mikro kredi projesidir. Bu projenin amacı, yoksul insanların gelirini arttırmak, ülkedeki işsizliğin azalmasına katkı sağlamak olduğundan, hedef kitlesi işsiz gençler, kadınlar, evsizler ve topraksız köylülerdir. Kırsal kesimde yaşayan yoksulların mikro kredi yoluyla desteklenmesiyle köyden kente göçün tersine çevrilmesi ve bunun birçok sosyo-ekonomik sorunun çözümüne katkı sağlaması öngörülmektedir.

Mikro kredi sistemi bir ülkede üretim sürecinde yer almayan ve mevcut koşullarda hiçbir finansal kuruluştan istifade edemeyecek durumda olan en fakir grubun, çeşitli kamu ve özel sektör kuruluşlarınca sunulan finansal imkânlardan yasal olarak yararlandırılmaları esasına dayanır. Mikro kredi kullanımı, mikro kredi kullanıcılarını ekonomik anlamda bağımlı konumlarından kurtarıp onları üretken hale getirerek düzenli bir gelir sahibi olmalarını teşvik etmektedir. Ayrıca üretim sürecine katılan yeni iş gücü sayesinde mevcut üretim kapasitesini ve dolayısıyla

çıkıttı seviyesini arttırarak büyüme ve kalkınma gibi diğler makroekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesine de yardımcı olmaktadır.

Bu uygulamalar dünyada 1980'li yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlarken, Türkiye'de 2000'li yılların başında kullanılmaya başlamıştır. Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP); Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) ve Grameen Bank işbirliği ile Diyarbakır'da 2003 tarihinde başlatılmıştır. Ancak, Türkiye'de mikro kredi uygulamaları hızlı bir şekilde yaygınlaşmaktadır. Özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde kırsal alanda yaşayan ve kırdan kente göç eden kadınların adeta umut kaynağı olmuştur.

TGMP'nin temel amacını, özellikle kırsal kesimde ve şehirde yaşayan yoksul kadınlara kredi vererek, onların gelir getirici faaliyetlerde bulunmaları suretiyle yaşam standartlarını yükseltmek oluşturmaktadır. Kadınlara verilen mikro kredinin aileye ve çocuklara daha fazla geri dönüşünün olduğu düşünülmektedir. Çünkü kadınlar kazandıkları gelire eğitime ve sağlığa daha çok harcama yapmakta bu da ailelerinin yaşam standardını yükseltmeye yardımcı olmaktadır.

TGMP'nin açıldığı yıl, bir şubesi, iki grubu ve 10 mikro kredi üyesi bulunmaktaydı. Kurulduğu gün altı üyesine, her birisine 500 TL olmak üzere toplam 3,000 TL kredi verilmiştir. TGMP'nin şube ve üye sayısında 2007 yılından sonra hızlı bir artış olmuştur. Tablo 2'deki verilere göre; TGMP, 2003 yılında 2 şube, 8 çalışan ve 6 üye ile 292 kişiye toplam 142.100 TL tutarında kredi kullandırır iken; 2014 yılına gelindiğinde, Türkiye geneline yayılmış 108 şube, 316 personel, 63.502 üye ile 51.246 kişiye toplam 234 milyon TL kredi kullandırılmıştır. (2011 TGMP Faaliyet Raporu, 2012: 8), (2011, 2012, 2013,2014 TGMP Faaliyet Raporları)

Tablo 2: TGMP'nin Şube, Personel, Üye Sayısı ve Dağıtılan Kredi Miktarı

BİLGİLER					
Yıllar	Şube	Personel	Üye	Mikro Kredi Kul. Say.	Dağıtılan Kredi Mik.
2003	2	8	6	292	142.100
2004	2	15	-	1.275	819.437
2005	3	25	-	2.851	2.460.334
2006	6	39	-	3.385	4.998.936
2007	15	60	7.397	6.925	9.580.336

2008	32	124	16.556	15.369	20.008.555
2009	56	194	29.077	28.314	41.175.378
2010	65	210	42.306	40.467	74.122.621
2011	79	250	55.000	44.642	120.000.000
2012	96	309	60.000	-	171.000.000
2013	104	323	62.000	-	200.000.000
2014*	108	316	63.502	51.246	234.000.000

Kaynak: www.tgmp.net, 2010 Yılı Faaliyet Raporu, s. 9, www.tgmp.net, 2011,2012,2013,2014 Yılı Faaliyet Raporları http://prezi.com/embed/6fidlh7wl18k/?bgcolor=ffffff&lock_to_path=0&autoplay=0&autohide_ctrls=0&features=undefined&disabled_features=undefined, 04.08.14.

2014*, Veriler 2014 Haziran ayına kadar kapsamaktadır.

4. Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamaları Üzerine Bir Saha Çalışması

Bu çalışmada Türkiye’de uygulanan mikro kredi projesinin kadın yoksulluğu üzerindeki ekonomik etkilerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Mikro kredi uygulamasının ekonomik değişkenler itibarıyla Türkiye genelinde bölgelerarası farklılıklarının karşılaştırılması, yakınsamaların, ıraksamaların ve etkinliğin en çok ve en az olduğu bölgelerin tespit edilmesi hedeflenmektedir.

4.1. Yöntem

Mikro kredinin, kullanıcılar üzerindeki ekonomik etkilerini ölçmek için Türkiye genelinde TGMP şubeleri aracılığı ile anket uygulaması yapılmıştır. Araştırmanın ana kütlesini Türkiye genelinde mikro kredi kullanan kadınlar oluşturmaktadır. Mikro kredinin, kullanıcılar üzerindeki ekonomik etkilerini ölçmek amacıyla, 80 mikro kredi şubesine anketler gönderilmiştir. Mikro kredi şubeleri ve şubelere gönderilecek anket sayısı belirlenirken, TGMP’nin, 10.03.2012 tarihli “Mikro Finans Şubelerinin Haftalık Merkez, Grup, Üye, Mikro Kredi Dağıtım ve Tahsilat Durum Tablosu” dikkate alınmıştır. Şubelere gönderilecek anket sayıları, şubelerin üye sayıları dikkate alınarak hesaplanmıştır. Ankette ekonomik etkiler ölçülmeye çalışıldığı için, üyelik yılı konusunda anket uygulayıcısına uyarıda bulunulmuş ve bir seneden az süredir programa üye olanların anketi cevaplamaması istenmiştir. Çalışmada anket yöntemi kullanılarak birincil veriler toplanmıştır. Araştırmanın ana kütlesini Türkiye genelinde mikro kredi kullanan kadınlar oluşturmaktadır. Örneklemin belirlenmesinde ihtimalli örnekleme yöntemlerinden olan *katmanlı*

örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Nakip, 2013: 280). Örnek hacmi belirlenirken; $n = \frac{N(pq)Z^2}{(N-1)E^2 + (pq)Z^2}$

formülü kullanılmıştır (Nakip, 2013: 306).

Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, mikro kredi kullanıcılarının demografik özelliklerini belirlemek amacıyla 22 adet soru sorulmuştur. İkinci bölümde ise, mikro kredinin kullanıcılar üzerindeki ekonomik etkilerini ölçmek amacıyla iki soru sorulmuştur. 23. soru ve 24. soru, mikro kredi öncesi ve sonrası ekonomik etkileri ölçmek amacıyla 48'er tane yargı cümlesi içermektedir. Mikro kredi kullanıcılarının bu yargı cümlelerini, 1. katılıyorum, 2. fikrim yok, 3. katılmıyorum şeklinde ağırlıklandırılmış olan 3 aralıklı Likert Toplama Ölçeği ile değerlendirmeleri istenmiştir.

Çalışmada mikro kredinin, kullanıcılar üzerindeki ekonomik etkilerini ölçmek amacıyla, 60 ildeki 80 mikro kredi şubesine anketler gönderilmiştir. Bu amaçla TGMP merkezi ile iletişime geçilmiş ve destekleri sağlanmıştır. Anket sayıları belirlenirken, mikro kredi şubelerinin sahip oldukları toplam üye sayısı dikkate alınmıştır. Mikro kredi kullanımının yoğun olduğu bölgelere daha fazla anket gönderilmiştir. Mikro kredi şubelerine gönderilen toplam 1050 adet anketin tamamına yakını geri dönmüştür. Analizlerde kullanılabilir durumda olan anketlerin sayısı 814 adettir.

4.2. Araştırmanın İstatistikî Sonuçları ve Ekonomik Bulguları

Araştırma sonucunda elde edilen verilere, araştırmanın amaçları doğrultusunda gerekli görülen istatistik analizleri uygulanmıştır. Bu analizler, demografik sorulardan elde edilen verilerin frekanslarına ve yüzdelerine bakılmış, bu verilere Anova Analizi ve Regresyon Analizi uygulanmıştır. Mikro kredi kullanımının ekonomik etkilerini gruplandırmak amacıyla, 48 tane mikro kredi öncesine, 48 tane de mikro kredi sonrasına ait yargı cümlesine T-Testi ve Çoklu Varyans (MANOVA) Analizi yapılmıştır.

4.2.1. Demografik Bulgular

Mikro kredi üyelerinin çoğunluğunun 31-40 yaş aralığında, evli ve çocuklu olduğu tespit edilmiştir. Anadilleri ise, sırasıyla Türkçe, Kürtçe ve Arapçadır. Cevaplayıcılar aldıkları mikro krediyi esas itibarıyla ticaret (%45,8) ve imalat yapmak (%41) amacıyla kullanmışlardır. Cevaplayıcıların büyük çoğunluğu (73,9'u) kredinin tamamına yakını aldıkları amaç için kullanmışlardır. Bu kişilerin büyük çoğunluğu (%75,1'i) buradan kazandıkları parayı "işlerini büyütmek" için kullanmışlar, kalanı ise sırasıyla gıda ve eğitim harcamaları için kullanmışlardır.

Mikro kredi kullanımından sonra düşük ve orta gelir grubundan, orta üstü ve iyi gelir gruplarına doğru geçişlerin olması cevaplayıcıların gelir ve refah durumlarında iyileşmeler olduğunu göstermektedir. Nitekim, cevaplayıcılar mikro kredi

kullanımından önce evlerinde en çok televizyon, buzdolabı ve halı bulunduğunu, sonrasında ise öncesinde az bulunan bilgisayar ve bulaşık makinasını almayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, kredi kullananların %61 kadarı acil durumlar için tasarruf yapmakta ve yaklaşık %87'sinin de sağlık güvencesi vardır.

Mikro kredi sonrası kazanılan gelir; köy, ilçe veya şehirde doğmuş olmakla, mikro krediyi kullanan kişilerin yaşlarıyla, mikro krediye üyelik yılındaki değişimle farklılık göstermemektedir. Buna karşılık, mikro kredi sonrası gelir artışı, mikro kredinin kullanıldığı alanlar itibarıyla farklılık göstermektedir. Ticaret için kullanılan mikro kredi, tarım için kullanılan mikro krediye göre daha fazla gelir artışına yol açmıştır.

4.2.2. Ekonomik Etkileri Ölçmek için Kullanılan İstatistiksel Yöntemler ve Sonuçları

T-Testi Uygulamasından Elde Edilen Genel Sonuçları

Yapılan t-testi sonucunda *elektrik kullanımı* (anlamlılık düzeyi= 0.139) dışında bütün göstergelerin anlamlılık düzeyleri %5'ten küçük çıkmıştır. Bu mikro kredi öncesine ve sonrasına ait değişkenlerin ortalamaları arasında anlamlı farklılığın olduğunu göstermektedir. Elektrik kullanımı, asgari düzeyde kullanılması gereken bir değişken olduğu için, anlamlılık düzeyi %5'ten büyük çıkmıştır. Bu bize insanların gelir düzeyleri ne olursa olsun belli bir düzeyde elektriği temel ihtiyaçları için kullandıklarını göstermektedir. Mikro kredi öncesine ve sonrasına ait ifadelerin ortalamaları arasında anlamlı farklılık Tablo 3'te görülmektedir.

Mikro kredi öncesine ait ortalamalar, olumsuz yargı cümlelerine verilen cevapların ortalamasını, mikro kredi sonrasına ait ortalamalar ise olumlu yargı cümlelerine verilen cevapların ortalamalarını göstermektedir. Mikro kredi öncesine ait ortalamalar artınca, ilgili değişken bakımından cevaplayıcıların ekonomik düzeylerindeki olumsuz gelişmeyi, mikro kredi sonrasına ait ortalamalar artınca, ilgili değişken bakımından cevaplayıcıların ekonomik düzeylerindeki olumlu gelişmeyi ifade etmektedir.

Ekonomik değişkenlerin ikisi dışında, mikro kredi sonrası ortalamalar mikro kredi öncesine göre daha fazla artmıştır. Bu değişkenler, çalışma durumu ve tasarruf yapabilme durumudur. Cevaplayıcıların mikro kredi öncesine göre herhangi bir işte çalışma durumlarında ve tasarruf yapabilme durumlarında iyileşme olmuştur ancak mikro kredi sonrası ortalamalar mikro kredi öncesi ortalamalarını geçememiştir. Bazı ekonomik değişkenlerin mikro kredi sonrası ortalamalarındaki artışlar diğer göstergelere göre daha fazla olmuştur. Mikro kredi kullanımının olumlu etkilerinin olduğu değişkenler şunlar olmuştur: Su kullanımı, mutfakta yakıt kullanımı, düzenli beslenme, kıyafet alma imkânı, eşin aile bütçesine katkısı, doktora gidebilme imkânı, asgari düzeyde geçim ve aile içi saygınlıktır. Sonuç olarak, yapılan t-testi, "mikro

kredi kullanımı, kullanan kişilerin ekonomik düzeylerine olumlu etki yapmaktadır” şeklindeki hipotezimizi doğrulamış olmaktadır.

Tablo 3: Ekonomik Değişkenlerin Mikro Kredi Öncesine ve Sonrasına Ait Ortalamaları ve Anlamlılık Düzeyleri

	EKONOMİK DEĞİŞKENLER	Anlamlılık Düzeyi	MK Öncesi Ort.	MK Sonrası Ort.
1	Ev Büyüklüğü	0.000	1,33	1,66
2	Tuvaletin konumu	0.000	1,29	1,62
3	Su Kullanım Durumu	0.000	1,16	1,66
4	Elektrik Kullanımı	0.139	1,10	1,82
5	Mutfakta Yakıt Kullanımı	0.000	1,21	1,99
6	Düzenli Beslenme	0.000	1,53	2,08
7	Bireysel Gelir	0.000	2,45	2,59
8	Gelecek Planları	0.000	2,34	2,62
2	Tuvaletin konumu	0.000	1,29	1,62
3	Su Kullanım Durumu	0.000	1,16	1,66
4	Elektrik Kullanımı	0.139	1,10	1,82
5	Mutfakta Yakıt Kullanımı	0.000	1,21	1,99
6	Geleceğe Güvenle Bakmak	0.000	2,39	2,63
7	Gelecek Planları	0.000	2,34	2,62
8	Düzenli Beslenme	0.000	1,53	2,08
9	İş Sahipliği	0.000	2,52	2,57

	EKONOMİK DEĞİŞKENLER	Anlamlılık Düzeyi	MK Öncesi Ort.	MK Sonrası Ort.
1	Ev Büyüklüğü	0.000	1,33	1,66
10	Çalışma Durumu	0.000	2,49	2,37
11	Bireysel Gelir	0.000	2,45	2,59
12	Aile Gelirinde Artış	0.000	2,49	2,62
13	Borç Ödeyebilme Durumu	0.000	2,40	2,60
14	Tasarruf Yapabilme Durumu	0.000	2,49	2,47
15	Yoksulluktan Kurtulma Umudu	0.000	2,03	2,48
16	Sağlık Koşulları	0.000	1,80	2,18
17	Taksit Ödeme İmkânı	0.000	2,31	2,57
18	Yakacak Alma İmkânı	0.000	1,91	2,37
19	Kıyafet Alma İmkânı	0.000	1,86	2,39
20	Eşin Aile Bütçesine Katkısı	0.000	1,74	2,29
21	Ev Eksiklerini Alabilme	0.000	2,22	2,58
22	Doktora Gidebilme İmkânı	0.000	1,58	2,31
23	Asgari Düzeyde Geçim	0.000	2,02	2,53
24	Bayramlarda Yeni Giysiler Alma İmkânı	0.000	1,94	2,39
25	Gelirdeki Artış	0.000	2,47	2,68

Çoklu Varyans Analizinden (MANOVA) Elde Edilen Genel Sonuçları

Cevaplayıcıların, mikro kredi öncesi ve mikro kredi sonrası ekonomik düzeylerinde meydana gelen değişimin bölgeler itibarıyla farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Çoklu Varyans Analizi (MANOVA) yapılmıştır. Analizde, cevaplayıcılara mikro kredinin ekonomik etkilerini ölçmek için sorulan yargı cümleleri bağımlı değişken olarak alınmıştır. Bölgeler bağımsız değişken olup, faktörleri (grupları); 5 bölge ise faktör düzeylerini göstermektedir. Faktörleri yani grupları belirlemek için, öncelikle 7 coğrafi bölge esas alınmıştır. İllerden gelen anketler 7 coğrafi bölgeye atanmış ve sayıları tespit edilmiştir. Daha sonra bu bölgeler; coğrafi yakınlık, benzerlik ve anket sayıları dikkate alınarak 5 bölgede toplanmıştır. Bölgeler ve belirlenen anket sayıları şöyledir: Güney Doğu Anadolu (270), Ege ve Marmara (128), Akdeniz (102), İç Anadolu ve Doğu Anadolu (212), Karadeniz (102) bölgesi olarak gruplandırılmıştır. Mikro kredi öncesine ve mikro kredi sonrasına ait değişkenler belirlediğimiz 5 bölgeye atanarak, mikro kredi uygulamasının ekonomik etkilerinin bölgelere göre farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ekonomik değişkenlerle ilgili özet tablo ekte yer almaktadır. Bu tabloda mikro kredi kullanımından önce ve sonra ekonomik değişkenlere ait bölgeler arası farklar ve ortalamalar yer almaktadır. Fark sütunlarında koyu renkle yazılı bölgenin diğer bölgelerle ilgili değişken bakımından farkı, ortalamalar sütununda ise ifadelerin bölgelere ait ortalamaları yer almaktadır. Mikro kredi kullanımından önce ifadelerin ortalamasının yüksek olması, ortalamanın ait olduğu bölgedeki olumsuz etkiyi, mikro kredi kullanımından sonra ifadelerin ortalamalarının yüksek olması, ortalamanın ait olduğu bölgedeki olumlu etkiyi göstermektedir.

4.2.3. Ekonomik Değişkenlerin Her Birinden Elde Edilen Bulgular

Ekonomik değişkenler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

- Evle ilgili değişkenler,
- Gelirle ilgili değişkenler,
- Gelecekle ilgili değişkenler,
- İstihdamla ilgili değişkenler,
- Sağlıkla ilgili değişkenler.

Evle İlgili Değişkenlerden Elde Edilen Bulgular

Evle ilgili değişkenler; ev büyüklüğü, tuvaletin konumu, su kullanım durumu, elektrik kullanımı ve mutfakta yakıt kullanımından oluşmaktadır. Mikro kredi kullanımından önce ev ile ilgili değişkenlerin incelenmesinden G. Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer bölgelerden daha geri durumda olduğu, Ege ve Marmara ve Karadeniz Bölgeleri'nin diğer bölgelerden daha ileri durumda olduğu görülmektedir. Özellikle G. Doğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde yaşayan mikro kredi kullanıcıları, kırsal alanda, küçük ve sağlık durumları bakımından olumsuz ev koşullarında

yaşamaktadırlar. G. Doğu Anadolu Bölgesi'nde mikro kredi kullanıcılarının bir kısmı kuyu suyu veya diğer su kaynaklarından ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

Mikro kredi kullanımından sonra cevaplayıcılar, 40m²'den büyük, konum olarak tuvaleti evin içinde olan evlerde oturmaya, şebeke suyu kullanmaya başlamışlardır. Cevaplayıcıların evlerindeki elektrik kullanımı artmış olup; mutfaklarında doğalgaz, tüp ve elektrik kullanmaya başlamışlardır.

Gelirle İlgili Değişkenlerden Elde Edilen Bulgular

Gelirle ilgili değişkenler; kişisel gelir, aile gelirinde artış, borç ödeyebilme durumu, tasarruf yapabilme durumu, taksit ödeme imkânı, yakacak alma imkânı, kıyafet alma imkânı, eşin aile bütçesine katkısı, ev eksiklerini alabilme, asgari düzeyde geçim, bayramlarda yeni giysiler alma imkânı ve kişisel gelirdeki artıştan oluşmaktadır.

Mikro kredi kullanımından önce gelirle ilgili değişkenlerin incelenmesinden; G. Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer bölgelerden daha geri durumda olduğu, Ege-Marmara, İç-Doğu Anadolu ile Karadeniz Bölgelerinin diğer bölgelerden daha ileri durumda olduğu görülmektedir. Kredi kullanımından sonra, Karadeniz Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekilere nazaran, G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekiler de İç ve Doğu Anadolu Bölgeleri'ndekilere nazaran *daha çok kişisel gelir elde etmişlerdir*. Kredi kullanıcıları çoğunlukla küçük çaplı imalat ve bunların pazarlaması işlerini yaptıkları dikkate alındığında, bu sonucun gayet normal olduğu anlaşılacaktır. G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcıların Ege ve Marmara Bölgelerindekilere nazaran, Ege ve Marmara Bölgeleri'ndekilerin de İç ve Doğu Anadolu Bölgesi'ndekilere nazaran *daha çok aile gelirlerinde artış olmuştur*. Kredi kullanımı sonucu kişisel gelirleri artanların aile gelirleri de bu durumdan olumlu yönde etkilenmiştir. Dunn (2001), 1996-2000 yılları arasında Peru için yaptığı çalışmada benzer sonuçlara ulaşmış ve toplam hanehalkı geliri üzerinde mikro kredinin olumlu etkilerinin olduğunu tespit etmiştir.

G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar, İç ve Doğu Anadolu Bölgesi'ndekilere nazaran *daha çok borç ödeyebilir duruma gelmişlerdir*. Cevaplayıcılar mikro krediden önce ailelerinin geçimini karşılamakta güçlük çekmekte ve sürekli borçlanma ihtiyacı duymaktadırlar. Hatta birçok kadın aldıkları mikro krediyi ailelerinin borçlarını kapatmakta kullandıklarını söylemiştir. Ayrıca, Karadeniz Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar Ege ve Marmara Bölgesi'ndekilere nazaran, Ege ve Marmara Bölgesi'ndekiler G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekilere nazaran G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekiler İç ve Doğu Anadolu Bölgeleri'ndekilere nazaran *daha çok tasarruf edebilir duruma gelmişlerdir*. Yine G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar İç ve Doğu Anadolu Bölgeleri'ndekilere nazaran *daha çok taksit ödeme imkânına sahip olmuşlardır*. Aynı kişilerin kredi kullanımından önce çoğunlukla sürekli gelirleri olmadığı için taksit ödeme imkânına da sahip olamamışlardır.

G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere nisbetle *daha çok yakacak alma imkânına sahip olmuşlardır*. G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere nisbetle *daha çok kıyafet alma imkânına sahip olmuşlardır*.

Bütün bölgelerde cevaplayıcıların *eşlerinin aile bütçesine olan katkısı artmıştır*. Mikro kredi kullanımı ile mikro ölçekte imalat ve ticaret yapmaya başlayanların eşleri de bu işlere dahil olmuşlar ve ailelerinin bütçesine olan katkıları artmıştır. Akdeniz Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekilere kıyasla G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekiler İç ve Doğu Anadolu Bölgesi'ndekilere kıyasla *daha çok ev eksiklerini alabilme imkânına sahip olmuşlardır*. Hatta bazıları mevcut eşyalarını yenileme olanağı bulduklarını bile belirtmişlerdir. G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar Akdeniz Bölgesi'ndekilere göre, Akdeniz Bölgesi'ndekiler de İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere göre *asgari düzeyde geçimlerini daha çok temin edebilmektedirler*. Mikro kredi kullanımından önce cevaplayıcılar ailelerinin günlük ihtiyaçlarını karşılama konusunda güçlük çektiklerini ve mikro krediyi de en çok bunun için almak istediklerini belirtmişlerdir. Cevaplayıcılar mikro kredi kullanımından sonra *bayramlarda ailelerine yeni giysiler alma imkânına sahip olmuşlardır*.

Karadeniz Bölgesi'ndeki cevaplayıcıların, G.Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılara nazaran; G.Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcıların, İç ve Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılara nazaran kişisel gelirleri daha fazla artmıştır. Dağıtılan mikro kredi küçük meblağlarda da olsa, cevaplayıcıların yeteneklerini değerlendirmelerine ve kişisel gelirlerini artırmalarına yardımcı olmuştur.

Gelecekle İlgili Değişkenlerden Elde Edilen Bulgular

Gelecekle ilgili değişkenler; gelecek planları, geleceğe güvenle bakmak ve yoksulluktan kurtulma umudundan oluşmaktadır. Mikro kredi kullanımından önce gelecek ile ilgili değişkenlerin incelenmesinden G. Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer bölgelerden daha geri durumda olduğu, Ege-Marmara, İç-Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri'nin diğer bölgelerden daha ileri durumda olduğu görülmektedir.

Mikro kredi kullanımından sonra, Karadeniz Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar, G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekilere göre, G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekiler de İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere göre *daha çok geleceğe ait plan yapmaya başlamışlardır*. Cevaplayıcılar kredi kullanımından önce çoğunlukla günlük geçimlerini temin etme gücü içinde oldukları için, gelecek planları yapmak onlar için hayal anlamı taşımakta idi. Karadeniz Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekilere nazaran, G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndekiler Akdeniz Bölgesi'ndekilere nazaran, Akdeniz Bölgesi'ndekiler, Ege ve Marmara Bölgelerindekilere nazaran, Ege ve Marmara Bölgelerindekiler İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere nazaran *geleceğe daha güvenle bakmaya başlamışlardır*. Son

olarak, G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcıların İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere nazaran *yoksulluktan kurtulma umutları artmıştır*. Zira cevaplayıcıların mikro kredi kullanımından önce çoğunlukla sürekli bir işleri ve gelirleri olmadığı için, geçimlerini borçlanarak sürdürmeye çalışmaktadırlar.

İstihdamla İlgili Değişkenlerden Elde Edilen Bulgular

İstihdamla ilgili değişkenler; iş sahipliği ve çalışma durumundan ibarettir. Mikro kredi kullanımından önce istihdam ile ilgili değişkenlerin incelenmesinden G. Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer bölgelerden daha geri durumda olduğu, Ege, Marmara, İç ve Doğu Anadolu ile Karadeniz Bölgelerinin diğer bölgelerden daha ileri durumda olduğu görülmektedir.

Mikro kredi kullanımından sonra, G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcıların, Ege ve Marmara Bölgelerindekilere nazaran, Ege ve Marmara Bölgelerindekilerin Akdeniz Bölgesindekilere nazaran, Akdeniz Bölgesindekilerin Karadeniz Bölgesindekilere nazaran, nihayet Karadeniz Bölgesindekilerin İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere nazaran *iş sahipliğinin arttığı* söylenebilir. Zira kredi kullanımından önce bu kişilerin gelenek ve görenekler, toplumsal baskı ve düşük eğitim seviyesi gibi nedenlerle her hangi bir işe sahip olmaları oldukça güç gözükmektedir.

Mikro kredi kullanımından sonra, G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcıların, Ege ve Marmara Bölgelerindekilere göre, Ege ve Marmara Bölgelerindekilerin Akdeniz Bölgesindekilere göre, Akdeniz Bölgesindekilerin ise İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere göre *herhangi bir işte çalışma durumunun arttığı* söylenebilir. Mikro kredi kullanmadan önce özellikle toplumsal ve aile içi baskıdan dolayı herhangi bir işte çalışma imkânı bulamayan kadınlar, mikro kredi sayesinde grup kuruyorlar; böylece hem kendi gruplarında hem de diğer gruplar arasında ticari ilişkiler geliştirme fırsatı yakalıyorlar ve bu sayede yeni iş imkânlarından haberdar oluyorlar.

Sağlıkla İlgili Değişkenlerden Elde Edilen Bulgular

Sağlık ile ilgili değişkenler; düzenli beslenme, sağlık koşulları ve doktora gidebilme imkânından oluşmaktadır. Mikro kredi kullanımından önce sağlık ile ilgili değişkenlerin incelenmesinden, G. Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer bölgelerden daha geri durumda olduğu görülmektedir.

Mikro kredi kullanımından sonra, G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere göre; İç ve Doğu Anadolu Bölgesindekiler de Karadeniz Bölgesindekilere göre *daha çok üç öğün beslenme imkânı* bulmuşlardır. Cevaplayıcıların büyük çoğunluğunun çok çocuklu anne olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu sorunun ne denli önemli olduğu daha rahat anlaşılacaktır. G. Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki cevaplayıcılar Ege ve Marmara Bölgelerindekilere nazaran, Ege ve Marmara Bölgelerindekiler ise İç ve Doğu Anadolu

Bölgelerindekilere nazaran *daha iyi sağlık koşullarına* kavuşmuşlardır. Kredi kullanımından önce bu kişilerin yaşadıkları ev ve yerleşim yerleri sağlık koşulları bakımından genellikle olumsuz özellikler taşımaktadır. Son olarak, mikro kredi kullanımından önce cevaplayıcılar ve aileleri çoğunlukla sağlık güvenceleri de olmadığı için kendileri için pahalı olan doktor giderlerini karşılayacak durumda değildiler. Kredi kullanımından sonra ise, genel olarak daha iyi sağlık koşullarına kavuşmuşlar ve doktora gidebilme imkânları artmıştır.

SONUÇ VE BULGULAR

Geleneksel iktisat teorilerinin öngördüğü modeller yoksulluk sorunun çözümünde yeterince etkili olamayınca, sorunun çözümüne yönelik yeni arayışlar içine girilmiştir. Bu bağlamda özellikle kadın yoksulluğu ile mücadelede kullanılan yöntemlerden birisi de mikro kredi uygulaması olmuştur. Mikro kredi uygulaması, yoksul kadınlara geçimlerini sağlamak amacıyla başlayacakları ekonomik faaliyette, başlangıç sermayesi verilerek yardımcı olunmasıdır. Amaç, yoksul kadınların gelirlerini artırmak ve işsizlik oranlarını azaltmaktır.

Türkiye’de mikro kredi uygulamaları 2003 yılında TGMP’nin kurulmasıyla ve faaliyete geçmesiyle başlamıştır. Mikro kredi, yoksulluktan kurtulmak isteyen kadınların umut ışığı olmuştur. Mikro kredi uygulamalarının Türkiye genelinde sosyal dışlanmışlığı, eğitim eksikliğini ve sermaye yetersizliğini gidererek istihdamın artmasında önemli bir rol oynaması beklenmektedir. Bu araştırmada, Türkiye örneğinde mikro kredi uygulamalarının yoksul kadınların ekonomik düzeylerinde meydana getirdiği değişiklikleri tespit etmek amacıyla anket uygulaması yapılmıştır. Yapılan analizler sonucu elde edilen bulgulara göre, mikro kredi kullanımının kullanan kişilerin ekonomik düzeylerinde genel olarak olumlu etki yaptığı görülmüştür.

Ekonomik değişkenlerin bölgelere göre farklılıklarının incelenmesinden, mikro kredi kullanımı öncesinde Ege ve Marmara Bölgelerindeki cevaplayıcıların diğer bölgelerdekilere göre daha ileri durumda olduğu, G. Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki cevaplayıcıların da diğer bölgelerdekilere göre daha geri durumda olduğu görülmüştür. Bu durum, ülkenin bölgeler arası gelişmişlik düzeyi farklılıklarını destekler niteliktedir. Genel olarak, doğu bölgeleri ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından batı bölgelerinin gerisinde kalmaktadır. Nitekim, mikro kredi kullanımından sonra G. Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki cevaplayıcıların ekonomik düzeylerindeki iyileşmenin diğer bölgelerdekilere göre daha fazla olduğu, İç ve Doğu Anadolu Bölgelerindekilere ekonomik durumlarındaki iyileşmenin ise diğer bölgelerdekilere göre daha az olduğu görülmüştür. Diğer taraftan, Akdeniz Bölgesi’nde mikro kredi kullanımı diğer bölgelere göre yeni olduğu için, cevaplayıcıların ekonomik düzeylerinde belirgin bir iyileşmeye yol açmamıştır.

TGMP tarafından yürütülen mikro kredi uygulamaları, başladığı günden bu güne önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Hem mikro kredi verilen merkez sayısı hem mikro

kredi kullanan kişi sayısı hem de dağıtılan mikro kredi miktarında önemli artışlar olmuştur. Mikro kredi kullananlar, yaşamlarındaki olumlu gelişmelere rağmen mikro kredi miktarının azlığından şikâyet etmektedirler. Bu yüzden mikro kredi kullanan kişilerin kabiliyetleri ve performansları doğrultusunda mikro kredi miktarında yeni düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

Projenin bu bölgede başlamasının, kanaatimizce bu ilerlemeye katkısı olmuştur. Nitekim, bu bölgede mikro kredi uygulaması kurumsallaşmış ve sistematik hale gelmiştir. Ancak ülke genelinde toplu bir iyileşmeden söz edebilmek için, diğer bölgelere de aynı önemin verilmesi ve mikro kredi uygulamalarının o bölgelerdeki eksiklerinin giderilmesi gerekmektedir. Ayrıca mikro kredi üyelerine verilecek eğitim desteği ile mikro kredinin gelir getirici faaliyetlerde kullanımı teşvik edilip desteklenebilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Buvinic M.; **Women in Poverty: A New Global Underclass**, [http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/12D2A22FAC60DA74C22579A6002D950A/\\$file/womeninpoverty.pdf](http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/12D2A22FAC60DA74C22579A6002D950A/$file/womeninpoverty.pdf), 1998, Erişim Tarihi: 06.05.2010, s. 4-5.

McLanahan, S. S.; E. L. Kelly; **The feminization of poverty: Past and future**, In J. S.. Chafetz (Ed.), Handbook of the sociology of gender, 1999, p.129.

Nakip, M., **Pazarlamada Araştırma Teknikleri ve SPSS Uygulamaları**, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara 2013, s. 306.

Şenses, F.; **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk** (4. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 139.

World Bank, **Understanding Poverty**, 2006.

WORLD BANK, **Measuring Vulnerability**, 2005, p. 3-4.

Makaleler

Dunn, E.; “The Impacts of Microcredit: A Case Study From Peru”, Assessing the Impact of Microenterprise Services Project, **Management Systems International**, Washington D.C., 2001.

Ecevit, Y.; “Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu ilişki Nasıl Çalışabilir?”, **CÜ Tıp Fakültesi Dergisi 25 (4)**, 2003 Özel Eki, ss. 83-88, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/495.pdf>, Erişim Tarihi: 01.04.2014.

Kapar P.; “Çalışan Yoksullar”, Sendikal Notlar, Sayı: 28, **Petrol İş Yayınları**, Kasım 2005, s. 52.

Moghadam, V. M.; “The ‘Feminization of Poverty’ and Women’s Human Rights”, <http://www.unesco.org/shs/gender>, 2005, s. 11.

Raporlar

DPT, **2006 Yılı Programı**, 2006, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2006.pdf>, Erişim Tarihi: 23.10.2013, s. 91.

TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, “Kadın ve Yoksulluk”, **Politika Dökümanı**, 2008, <http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/yoksulluk.pdf>, Erişim Tarihi: 23.10.2013, s. 5.

TGMP Faaliyet Raporu 2010, <http://www.tgmp.net>, Erişim Tarihi:09.19.2012.

TGMP, 2011 Ocak 1. Haftalık Rapor, <http://www.tgmp.net/finansal.html>, Erişim Tarihi:12.10.2012.

İnternet Yayınları

Microcredit Summit Campaign, 2006,
<http://www.microcreditsummit.org/aboutmicrocreditsummit.htm>, Erişim
Tarihi:05.11.2012

Microcredit Summit Campaign Report, 2011
<http://www.microcreditsummit.org/aboutmicrocreditsummit.htm>, Erişim Tarihi:
05.11.2012.

Microcredit Summit Campaign Report, 2013
<http://www.microcreditsummit.org/aboutmicrocreditsummit.htm>, Erişim
Tarihi:10.05.2014.

www.un.org, Erişim Tarihi:05.07.2013.

EK-Tablo 1: Ekonomik Değişkenlerle İlgili Mikro Kredi Öncesine ve Sonrasına Ait Bölgelerin Farklılıkları ve Ortalamaları (MANOVA Analizi Sonuçları)

Ekonomik Değişkenler		Mikro Kredi Öncesi		Mikro Kredi Sonrası	
		Fark Olan	Ortalama	Fark Olan	Ortalama
1	Ev Büyüklüğü	G. Doğu- Ege ve Mar. İç ve Doğu An. Karadeniz Akdeniz- Karadeniz	1,494 1 1,175 4 1,245 8 1,118 3 1,449 4 1,118 3		
2	Tuvaletin konumu	G. Doğu- Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	1,552 9 1,122 8 1,269 7 1,184 4 1,107 5		
3	Su Kullanım Durumu	G. Doğu- Ege ve Mar. Karadeniz	1,286 3 1,035 1 1,086		

			0		
4	Elektrik Kullanımı	G. Doğu- Karadeniz	1,196 1 1,021 5		
5	Mutfakta Yakıt Kullanımı	G. Doğu- Ege ve Mar. Karadeniz	1,380 4 1,052 6 1,032 3		
6	Düzenli Beslenme	G. Doğu- Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	1,992 2 1,236 8 1,325 8 1,324 0 1,215 1	G. Doğu- İç ve Doğu An. Karadeniz	2,304 7 1,951 1 1,858 6
7	Bireysel Gelir	G. Doğu- Ege ve Mar. İç ve Doğu An. Karadeniz Ege ve Mar.- Akdeniz Akdeniz- İç ve Doğu An.	2,725 5 2,236 8 2,279 3 2,301 1 2,236 8 2,640 4	G. Doğu- İç ve Doğu An. İç ve Doğu An.- Karadeniz	2,648 4 2,407 6 2,407 6 2,727 3

			2,640 4 2,279 3		
8	Gelecek Planları	G. Doğu- Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz Ege ve Mar.- Akdeniz	2,717 6 1,929 8 2,337 1 2,122 9 2,268 8 1,929 8 2,337 1	G. Doğu- İç ve Doğu An. İç ve Doğu An.- Karadeniz	2,703 1 2,391 3 2,391 3 2,767 7
9	İş Sahipliği	G. Doğu- Ege ve Mar. İç ve Doğu An. Karadeniz	2,827 5 2,377 2 2,346 4 2,258 1	G. Doğu- İç ve Doğu An. Ege ve Mar.- İç ve Doğu An. Akdeniz- İç ve Doğu An. İç ve Doğu An.- Karadeniz	2,675 8 2,315 2 2,672 3 2,315 2 2,644 4 2,315 2 2,315 2 2,636 4

1 0	Çalışma Durumu	G. Doğu- Ege ve Mar. İç ve Doğu An. Karadeniz	2,764 7 2,368 4 2,284 9 2,311 8	G. Doğu- Akdeniz İç ve Doğu An. Ege ve Mar.- İç ve Doğu An.	2,543 0 2,166 7 2,108 7 2,537 8 2,108 7
1 1	Aile Gelirinde Artış	G. Doğu- Ege ve Mar. İç ve Doğu An. Karadeniz	2,780 4 2,280 7 2,324 0 2,408 6	G. Doğu- İç ve Doğu An. Ege ve Mar.- İç ve Doğu An.	2,707 0 2,380 4 2,554 6 2,380 4
1 2	Borç Ödeyebilme Durumu	G. Doğu- Ege ve Mar. İç ve Doğu An. Karadeniz	2,729 4 2,157 9 2,251 4 2,021 5	G. Doğu- İç ve Doğu An.	2,710 9 2,402 2
1 3	Tasarruf Yapabilme Durumu	G. Doğu- Ege ve Mar. İç ve Doğu An. Akdeniz- İç ve Doğu An.	2,694 1 2,350 9 2,217 9 2,584	G. Doğu- Karadeniz Ege ve Mar.- İç ve Doğu An. İç ve Doğu An.-	2,449 2 2,777 8 2,596 6 2,260

		İç ve Doğu An.- Karadeniz	3 2,217 9 2,217 9 2,591 4	Karadeniz	9 2,260 9 2,777 8
1 4	Geleceğe Güvenle Bakmak	G. Doğu- Ege ve Mar. İç ve Doğu An. Karadeniz Ege ve Mar.- Akdeniz	2,717 6 1,973 7 2,245 8 2,301 1 1,973 7 2,460 7	G. Doğu- İç ve Doğu An. Ege ve Mar.- İç ve Doğu An. Akdeniz- İç ve Doğu An. İç ve Doğu An.- Karadeniz	2,722 7 2,358 7 2,638 7 2,358 7 2,700 0 2,358 7 2,358 7 2,798 0
1 5	Yoksulluktan Kurtulma Umudu	G. Doğu- Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	2,513 7 1,815 8 1,966 3 1,787 7 1,698 9	G. Doğu- İç ve Doğu An.	2,644 5 2,309 8

1 6	Sağlık Koşulları		G. Doğu- Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	2,207 8 1,578 9 1,797 8 1,575 4 1,516 1	G. Doğu- İç ve Doğu An. Ege ve Mar.- İç ve Doğu An.	2,382 8 1,940 2 2,310 9 1,940 2
1 7	Taksit İmkânı	Ödeme	G. Doğu- Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz Akdeniz- Karadeniz	2,721 6 2,008 8 2,337 1 2,134 1 1,924 7 2,337 1 1,924 7	G. Doğu- İç ve Doğu An.	2,679 7 2,418 5
1 8	Yakacak İmkânı	Alma	G. Doğu- Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	2,337 3 1,578 9 1,898 9 1,703 9 1,548 4	G. Doğu- İç ve Doğu An.	2,515 6 2,157 6

1 9	Kıyafet İmkânı	Alma	G. Doğu- Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	2,274 5 1,631 6 1,820 2 1,670 4 1,505 4	G. Doğu- İç ve Doğu An.	2,527 3 2,179 3
2 0	Eşin Bütçesine Katkısı	Aile	G. Doğu- Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An.	1,968 6 1,552 6 1,516 9 1,687 2		
2 1	Ev Eksiklerini Alabilme		G. Doğu- Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz Ege ve Mar.- Akdeniz	2,658 8 1,789 5 2,258 4 2,022 3 1,935 5 1,789 5 2,258 4	G. Doğu- İç ve Doğu An. Akdeniz- İç ve Doğu An.	2,668 0 2,402 2 2,800 0 2,402 2
2	Doktora		G. Doğu-	1,862		

2	Gidebilme İmkânı	Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	7 1,394 7 1,494 4 1,458 1 1,440 9		
2 3	Asgari Düzeyde Geçim	G. Doğu- Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	2,470 6 1,719 3 1,797 8 1,871 5 1,774 2	G. Doğu- İç ve Doğu An. Akdeniz- İç ve Doğu An.	2,679 7 2,282 6 2,611 1 2,282 6
2 4	Yeni Giysiler Alma	G. Doğu- Ege ve Mar. Akdeniz İç ve Doğu An. Karadeniz	2,372 5 1,763 2 1,898 9 1,614 5 1,731 2		
2 5	Gelirdeki Artış	G. Doğu- Ege ve Mar. İç ve Doğu An.	2,760 8 2,087 7 2,257	G. Doğu- İç ve Doğu An. İç ve Doğu An.-	2,765 6 2,456 5 2,456

		Ege ve Mar.-	0	Karadeniz	5
		Akdeniz	2,087		2,848
		Karadeniz	7		5
			2,505		
			6		
			2,505		
			4		